

МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

У статті обґрунтовано вибір моделі розвитку регіону на основі стратегії регіонального розвитку. Систематизовано моделі регіонального розвитку та виявлено їх елементи. Конкретизовано критерії побудови моделей регіонального розвитку. Запропоновано заходи щодо пріоритетних напрямів економічних реформ розвитку регіонів.

Ключові слова: регіон, модель регіонального розвитку, економічні реформи, стратегія регіонального розвитку, інноваційна модель, сталий розвиток, кластер.

I. Вступ

Економічні перетворення в Україні, які проводяться постійною соціально-економічною та політично-законодавчою нестабільністю, нарощуванням кризових явищ, дисбалансом і диспропорціями в регіональному розвитку, вимагають розробки конкретних заходів у рамках реалізації соціально-економічних реформ розвитку регіонів. Це дасть змогу створити базис для регіонального розвитку, реалізувати його стратегічні цілі.

На сучасному етапі соціально-економічних реформ в Україні формування ефективних й унікальних моделей розвитку регіонів стає стратегічним завданням всіх інститутів влади. Управління ним у контексті економічних реформ для підвищення конкурентоспроможності національної економіки має відповідати основним базисам і принципам Державної стратегії регіонального розвитку, яка є укрупненою моделлю реалізації загальнонаціональної мети щодо визначення цілей, наявних тенденцій і закономірностей розвитку, формування стратегічних пріоритетів у структурній, інвестиційній, інноваційній, соціальній політиці за регіонами, визначення етапів і механізмів їх реалізації.

Проблемі модернізації економічного розвитку регіонів у контексті впровадження його моделей присвячені праці багатьох науковців, зокрема: М. Антоновського, С. Білої, В. Гейця, А. Гранберга, Я. Жаліло, Н. Костіна, А. Мазаракі, Г. Мітчелата, В. Науменка, М. Некрасова та ін. Однак особливої уваги вимагає виявлення підходів до розробки моделей розвитку регіонів та реалізації економічних реформ у процесі реалізації державних пріоритетних стратегічних напрямів регіонального розвитку.

II. Постановка завдання:

- обґрунтувати вибір моделі розвитку регіону на основі стратегії регіонального розвитку;
- систематизувати моделі регіонального розвитку та виявити їх елементи;
- конкретизувати критерії моделей розвитку регіону в контексті реформування економіки регіонів;

- виявити умови та запропонувати заходи щодо пріоритетних напрямів економічних реформ розвитку регіонів на основі моделей регіонального розвитку.

III. Результати

Реалізація соціально-економічних перетворень за допомогою інституційно-економічного інструментарію економічних державних реформ на регіональному й місцевому рівнях залежить від розробки і використання моделей розвитку регіонів, які формуються на основі взаємозв'язків між територіальною, психоісторичною, економічною, соціальною, інфраструктурною, екологічною складовими тощо, на основі концепції регіонального розвитку. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., затверджена Постановою КМУ від 21.07.2006 р. № 1001, як загальний задум і конструктивний принцип діяльності держави визначає головну мету державної політики щодо розвитку регіонів, основні її напрями й завдання, які слід вирішити для досягнення окресленої мети.

Для стратегії названої концепції регіонального розвитку та моделювання регіонального розвитку на її основі слід врахувати багатогранність і різноаспектність явища "регіон". Фахівці з регіональної економіки визначають його як народногосподарський комплекс країни, що відрізняється природними умовами і господарською спеціалізацією, або як адміністративно-територіальну одиницю поділу країни [7]. Регіон формується М.М. Некрасовим як велика частина території країни з відносно однорідними природними умовами, характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів із наявною та перспективною соціальною інфраструктурою [6]. Н.В. Бібік розглядає регіон як складну, багатокомпонентну, цілісну систему, яка динамічно й перманентно адаптується до змін у внутрішньому й зовнішньому середовищі, структурні елементи якої впливають на нього з метою забезпечення сталого розвитку територій і держави [2].

Розвиток регіонів України як динамічних систем [2] на державному рівні базується на та-

ких принципах, визначених Державною стратегією регіонального розвитку [1]: принцип програмування; принцип концентрації; принцип синхронізації дій; принцип поляризованого розвитку; принцип додатковості; принцип субсидіарності; принцип збалансованого розвитку; принцип партнерства; принцип суспільної єдності; принцип конкурентності.

Регіональний розвиток є наслідком впливу певних агрегованих факторів. Вони втілюються у змінах масштабів виробництва, кваліфікації робітників, кількості зайнятих, обсягів капіталовкладень, розміщення ресурсів, організації та управління виробництвом тощо [9]. Моделі регіонального розвитку відображають функціональний взаємозв'язок між агрегованими факто-

рами, які впливають на систему "регіон". В економічній науці сформувалися різні підходи до моделювання процесів регіонального розвитку (табл. 1). Одним із найпоширеніших підходів є еколого-економічний на основі методів міжгалузевого балансу [2]. Моделі регіонального розвитку на основі цього підходу використовують параметри природно-територіального та господарського розвитку регіонів. Сучасний розвиток регіонів України у процесі його моделювання та реалізації економічних перетворень, а також у контексті державних пріоритетних стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку вимагає використання інших параметрів.

Таблиця 1

Типи моделей регіонального розвитку та їх компонентів

Типи моделей розвитку регіонів	Компоненти (внутрішні ресурси)
Еколого-економічна	Природні ресурси, міжгалузеві зв'язки матеріального виробництва (модель міжгалузевих балансів), виробництво забруднювальних речовин
Інноваційно-інвестиційна	Науково-технічний потенціал, інвестиційний клімат, конкурентоспроможність регіонів, рівень і джерела фінансування інноваційних проектів, ефективні господарські структури, орієнтовані на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу
Інноваційна	Науково-технічний потенціал, каталізатори і мультиплікатори інноваційного розвитку матеріального виробництва, кооперація науково-технічних відносин суб'єктів господарювання й органів регіонального та місцевого управління
Кластерна	Територіально-галузєва близькість, науково-дослідні центри, доступ до знань, інформації, технологій і нововведень, інвестиційна привабливість, рівень державно-приватного партнерства, замкненість виробничого циклу
Мобілізаційно-інноваційна	Сукупний регіональний потенціал, інноваційний потенціал, рівень впровадження науково-технічних розробок, територіальна інфраструктура, інвестиційна привабливість, освітньо-інтелектуальний і людський капітал
Сталий розвиток	Соціалізація, державне регулювання, суспільна відповідальність, екологічність, безпека, інформатизація, власність, корпоративна система, ринкове регулювання, алокація ресурсів, інтелектуалізація, транснаціоналізація

Еколого-економічні моделі регіонального розвитку передбачають формування взаємозв'язку між природною підсистемою регіону й економікою регіону як рівноправних елементів регіональної системи. Модель містить вектори керівних впливів, що дає змогу проводити сценарний аналіз економічних проектів регіонального розвитку.

Інноваційно-інвестиційні моделі головним джерелом довготривалого економічного зростання визначають наукові здобутки та їх технологічне застосування. Впровадження інновацій підвищує конкурентоспроможність економіки регіону, гарантує їй економічну безпеку. Інвестиційна привабливість регіону визначається рівнем науково-технічного потенціалу і впровадженням науково-дослідних розробок.

Інноваційна модель економічного розвитку регіонів України формується на визначенні рівня потреби регіону в науково-технічних розробках, виявленні конкурентних регіональних переваг щодо його природно-ресурсного й економічного потенціалів, визначенні пріоритетних напрямів його розвитку, а також сприянні підвищенню інвестиційної активності господарських суб'єктів.

Організація кластерної моделі регіонального розвитку відбувається на основі кластерів, які є специфічними об'єднаннями некорпоративного типу, розташованими в безпосередній

близькості від кінцевих виробників, постачальників (ресурсів, сировини, напівфабрикатів, комплектуючих та послуг), дослідних лабораторій, навчальних та інших установ у певній галузі економіки (або суміжних галузях), діяльність яких може і має надати нові можливості для розвитку просторових економік регіонів на основі принципів та завдань їх створення. Такі моделі передбачають технологічне об'єднання самодостатніх кооперованих підприємницьких структур, сформованих на основі поділу праці та спеціалізації, у територіальні виробничі системи для організації виробництва певних видів кінцевої продукції, надання послуг чи виконання робіт у межах певних територій [4, с. 208].

Мобілізаційно-інноваційні моделі розвитку для регіонів України передбачають проведення аналізу сукупного потенціалу та динаміки розвитку інноваційної діяльності в регіоні, оцінювання територіальної структури організації економічної діяльності, а також визначення пріоритетних напрямів розвитку регіональної суспільної системи. Ці моделі передбачають розробку механізмів і інструментів, що дають змогу реалізовувати фундаментальні досягнення науково-технічної сфери та наукові розробки прикладного характеру. Реалізація мобілізаційно-інноваційної моделі розвитку економіки України має передбачати формування науково-технічного потенціалу нового формату,

що можливо при вдосконаленні форм підготовки наукових кадрів та розширенні сфер реалізації науково-технічних розробок [10].

Модель сталого розвитку регіонів формує взаємозв'язок і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів з метою максимізації добробуту людини без ускладнення можливостей для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [11].

Особливості й елементи запропонованих моделей мають бути враховані при реалізації економічних реформ у контексті державної стратегії економічного розвитку регіонів. Відповідно до принципу синхронізації дій для реалізації програм і планів стратегії регіонального розвитку передбачається здійснення основних реформ, які впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, узгодження пріоритетів і дій центральних, місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування щодо регіонального та місцевого розвитку.

На етапі структурних ринкових перетворень для України та її регіонів загальними напрямами ринкових реформ були [5, с. 7]:

- роздержавлення і приватизація;
- демонополізація економіки;
- розвиток підприємництва; формування ринкової інфраструктури;
- перехід до вільного ціноутворення;
- формування ефективної системи державного регулювання економіки, включаючи збереження в раціональних межах державного сектора;

- забезпечення макроекономічної або фінансової стабільності;
- стимулювання економічного зростання.

Сучасний етап економічних перетворень на основі впровадження моделей регіонального розвитку вимагає використання інноваційних підходів щодо реформування економіки регіонів. Інноваційний підхід може реалізуватися у рамках усіх запропонованих вище моделей регіонального розвитку, які мають розроблятися й впроваджуватися, враховуючи потреби конкретних регіонів і територій (табл. 2).

Для визначення пріоритетів та шляхів удосконалення стимулювання економічного зростання на регіональному рівні доцільно розглянути сучасні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України у 2012 р. Так, протягом січня – вересня 2012 р. відбувся спад у промисловому виробництві в Київській (на 5,9%), Донецькій (на 3,8%), Харківській (на 2,7%) областях та АР Крим (на 1,1%). Також спостерігалось зростання в промисловому виробництві в Закарпатській (на 4,7%), Дніпропетровській (на 3,6%) та Львівській (на 3,4%) областях. У виробництві сільськогосподарської продукції внаслідок складних природно-кліматичних умов літнього періоду 2012 р. у частині регіонів України мав місце значний спад, що не було компенсовано зростанням в інших областях. У будівельній галузі в більшості регіонів України відбувся спад. Спостерігалось зниження економічної активності українських експортерів, що зумовило нарощування диспропорцій у сфері торговельних відносин на регіональному рівні.

Таблиця 2

Пріоритетні напрями економічних реформ у контексті моделей регіонального розвитку

Типи моделей розвитку регіонів	Напрями реформування	Регіони України
Еколого-економічна	Розвиток виробничої та соціальної інфраструктури загальнодержавного та міжнародного значення. Реформування адміністративно-територіального устрою. Впровадження ресурсо- й енергозберігаючих технологій тощо	АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська, Харківська області
Інноваційно-інвестиційна	Реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі. Підвищення конкурентоспроможності за рахунок сприятливого інвестиційного клімату. Підтримка малого і середнього підприємництва. Розбудова та модернізація інфраструктури для підвищення інвестиційної привабливості тощо	АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська області
Інноваційна	Сприяння створенню та впровадженню інновацій, розповсюдження сучасних технологій для зменшення ризиків виникнення техногенних катастроф. Активізація співпраці у сфері освіти і науки. Розвиток наукоємного та високотехнологічного виробництва тощо	Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Харківська, Чернігівська області
Кластерна	Розвиток туризму та рекреації. Розширення міжрегіональної економічної взаємодії. Розвиток транскордонного і єврорегіонального співробітництва. Розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад тощо	На основі економічних районів і принципів поділу праці
Мобілізаційно-інноваційна	Розвиток інфраструктури інформаційного суспільства. Забезпечення високих стандартів навчання доступного для працівників виробничої діяльності тощо	Всі регіони
Сталий розвиток	Забезпечення повної зайнятості працездатного населення. Забезпечення випереджального розвитку й експортної орієнтації провідних галузей промисловості, логістики, високих технологій. Раціональне використання та відновлення природних ресурсів, охорона навколишнього природного середовища. Реформування ЖКГ. Впровадження високих технологій в освіті, медицині, галузі зв'язку та телекомунікацій тощо	Всі регіони

Застосування інноваційних підходів до регіонального розвитку має бути зорієнтовано на таке:

- посилення внутрішньої мотивації на регіональному (місцевому) рівні до соціально-економічного зростання;
- створення на регіональному рівні ефективних господарських структур, орієнтованих на інтенсифікацію використання наявного на місцях ресурсного потенціалу;
- формування на регіональному (та міжрегіональному) рівні конкурентних виробничих систем інноваційного типу;
- першочергове задоволення внутрішніх потреб територій за рахунок власних і залучених ресурсів [3, с. 6].

Економічний розвиток регіонів України потребує вдосконалення системи реформування на основі комплексного інституційно-економічного механізму, який має відповідати обраній моделі регіонального розвитку відповідно до концепції регіональної політики. Тільки такий системний підхід дасть змогу проводити ефективні реформи, розраховані на довгострокову перспективу. Розробці такого механізму реалізації реформ має передувати детальний аналіз нинішнього стану регіонів, визначення їх конкурентних переваг і можливостей. Метою формування механізму економічних реформ у межах регіональних стратегій розвитку є забезпечення передбачуваності розвитку, створення сприятливого інвестиційного клімату, налагодження довгострокового державно-приватного партнерства і державно-регіонального партнерства.

При цьому формулювання моделі економічного розвитку регіону має бути спрямоване на реалізацію довгострокових цілей державної регіональної політики, що сприятиме концентрації ресурсів, підвищенню ефективності виробництва, формуванню нової галузевої структури, розвитку нових інфраструктурних проектів, які надалі вплинуть на покращення міжрегіонального співробітництва, на якість життя й економічне зростання як окремих регіонів, так і країни в цілому.

Успіх реалізації економічних реформ у межах регіонального розвитку залежить від ряду передумов, а саме:

- розподіл зусиль між усіма суб'єктами соціально-економічного розвитку: державними та місцевими органами влади, бізнесом і громадськими структурами;
- концентрація уваги держави не на певних фінансових втручаннях, а на розвитку інфраструктури, що може бути спільно використана регіонами, та створенні умов для реалізації кожним регіоном своїх конкурентних переваг;
- забезпечення прозорості рішень, що приймаються державними та місцевими органами влади в соціальній та економічній сферах;

- сприяння розвитку інформаційних мереж, створення спеціальних інтернет-порталів владних структур, використання електронного документообігу.

Для розробки інституційно-економічного механізму реалізації економічних реформ на основі інноваційного підходу моделювання регіональних процесів необхідно [3, с. 8]:

- створення інституційних передумов до стимулювання економічного зростання, ліквідації адміністративних бар'єрів щодо розвитку підприємництва;
- забезпечення інфраструктурної цілісності країни як середовища вільних потоків людей, ресурсів та інформації;
- капіталізація, мобілізація й оптимізація використання ресурсів регіонів як головне джерело соціально-економічного розвитку країни;
- реалізація інвестиційної реформи, поліпшення інвестиційного клімату, формування системи інноваційно орієнтованих інвестиційних проектів, створення ряду нових інструментів інвестиційного фінансування;
- диверсифікація джерел фінансового забезпечення розвитку регіону, раціональне поєднання державного, місцевого, приватного та міжнародного фінансування;
- інноваційний розвиток АПК, реалізація експортного потенціалу сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні;
- розвиток міжрегіонального та міжнародного співробітництва, реалізація потенціалу регіональних кластерних ініціатив (у т. ч. щодо спільного освоєння ресурсів);
- оптимізація структури імпорту з метою збільшення частки продукції промислового призначення;
- забезпечення результативного діалогу між центром і регіонами у процесі прийняття рішень щодо реформування зовнішньоторговельної діяльності;
- сприяння з боку місцевої влади у встановленні стабільних зовнішньоекономічних зв'язків підприємств, розташованих на відповідній території;
- формування преференційних митних режимів на основі використання переваг географічного розташування України, ефективного задіявання потенціалу прикордонних і припортових територій;
- розвиток інноваційних виробничих комплексів кластерного типу, орієнтованих на випуск конкурентоспроможної експортної продукції;
- забезпечення реінтеграції та консолідації країни як основи сприятливого клімату для довгострокового розвитку.

IV. Висновки

Модернізація економічного стану регіонів України передбачає впровадження економічних реформ на основі обраної моделі регіонального розвитку. Моделі економічного розвитку

регіонів України базуються на стратегії регіонального розвитку. Найпоширенішими та найбільш актуальними у процесі реалізації стратегій розвитку окремих регіонів визначаються еколого-економічні, інноваційні, інноваційно-інвестиційні, кластерні, мобілізаційно-інноваційні моделі та моделі сталого розвитку. Впровадження моделей має супроводжуватися реалізацією економічних реформ, враховуючи зміни параметрів внутрішнього й зовнішнього середовища.

Реформування економіки регіону передбачає створення умов для повного використання потенціалу регіону. Моделювання процесів регіонального розвитку має включати розробку інституційно-економічного механізму, що передбачає впровадження державно-громадських і державно-підприємницьких ініціатив щодо ефективного використання фінансово-економічних важелів державної регіональної політики. Такі ініціативи мають реалізовуватися на принципах синхронізації дій, субсидіарності та партнерства.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>.
2. Бібік Н.В. Моделі регіонального розвитку: теоретичні аспекти й особливості використання [Електронний ресурс] / Н.В. Бібік. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_4/2.pdf.
3. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / [С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук та ін.; за ред. С.О. Білої]. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.
4. Ковтун О.І. Організаційно-економічні альтернативи забезпечення конкурентоспроможності регіональних господарських систем / О.І. Ковтун // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 207–219.
5. Лисюк О.М. Моделювання регіонального розвитку економіки перехідного періоду: автореф. дис. ... канд. екон. наук / О.М. Лисюк. – Хмельницький, 2005. – 23 с.
6. Некрасов Н.Н. Региональная экономика / Н.Н. Некрасов. – М.: Экономика, 1978. – 382 с.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
8. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи / [С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 96 с.
9. Терещенко Г.В. Інноваційний фактор в контексті моделей розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Г.В. Терещенко // Ефективна економіка. – 2012. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1661>.
10. Токар В. Інституційні інструменти мобілізаційно-інноваційної національної моделі / В. Токар // Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 1 (66). – С. 86–93.
11. Трофимова В.В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку / В.В. Трофимова // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 8. – С. 33–37.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2013.

Томарева-Патлахова В.В. Модели регионального развития в контексте экономических реформ

В статье обоснован выбор модели развития региона на основе стратегии регионального развития. Систематизированы модели регионального развития и выявлены их элементы. Конкретизированы критерии построения моделей развития региона. Предложены меры по приоритетным направлениям экономических реформ развития регионов.

Ключевые слова: регион, модель регионального развития, экономические реформы, стратегия регионального развития, инновационная модель, устойчивое развитие, кластер.

Tomareva-Patlahova V. Model of regional development in the context of economic reforms

The article grounds a choice for model of regional development based on regional development. The models of regional development are systematized and their elements are identified. The author specifies the criteria models of regional development regarding to the regional economy reforming. The article reveals the conditions and offers the measures for economic reforming of regional development based on models of regional development.

Key words: region, model of regional development, economic reforming, regional development strategy, innovative model, sustainable development, cluster.